

Český filmový plakát

Výstava je pořádána ve spolupráci s Univerzitním kinem Scala Masarykovy univerzity v Brně v rámci festivalu Meet Czech Design. Faksimile vzácných historických filmových plakátů pocházejí ze sbírek Moravské galerie v Brně a Uměleckoprůmyslového musea v Praze.

Od počátků svého vzniku byl filmový plakát hlavním informačním prostředkem a souputníkem filmu na cestě k divácké pozornosti. Nejdříve hlavně textovým, s barvitým vylíčením filmového příběhu. Film si postupně získával stále větší publikum a přerostl z laciného druhu eskamotérských představení v médium s uměleckými ambicemi. Nejstarší filmové plakáty vytvářely iluzi senzační podívané, na niž diváky lákaly líčením dramatických a milostných scén filmových představení. Uchovaly si atmosféru a nadšení průkopnických let filmu a svým výtvarným projevem vystihovaly a dodnes vystihují návštěvu filmů, které pomáhaly propagovat. Ve dvacátých letech minulého století se filmovou plakátovou tvorbou zabývali zpočátku anonymní litografové a ilustrátoři. Teprve malíři a školení grafici vnesli ve třicátých letech minulého století do filmové reklamy umělecké ambice.

Po znárodnění filmového průmyslu v roce 1945 ustavila Ústřední půjčovna filmů na Národní třídě v Praze své propagační oddělení, které převzalo plakátové zakázky dosud nezávisle tvořících prvorepublikových reklamních studií a ateliérů. Nejproduktivnějším a nejsvobodnějším obdobím v historii českého filmového plakátu byla šedesátá léta. Kolem roku 1958 začala Ústřední půjčovna filmů podle polského vzoru externě spolupracovat s řadou malířů, grafiků, scénografů, architektů a umělců z oblasti volného umění, kteří svým vyhraněným uměleckým výrazem vnesli do plakátové tvorby prvky svých tvůrčích uměleckých snah a experimentů.

Zásluhou Karla Vaci, Karla Teissiga, Richarda Fremunda, Jiřího Balcara, Zdeňka Zieglera, Milana Grygara, Bedřicha Dlouhého, Zdeňka Palcra a o desetiletí později Josefa Vyletála, Olgy Vyleťalové-Poláčkové, Jiřího Rathouského, Karla Machálka, Káji Saudka a mnoha dalších se plakát odpoutal od realistické popisnosti a stal se významným uměleckým fenoménem doby, sebevyjádřením tvůrčích snah umělců. Svobodnou imaginací, poetickým laděním, využitím koláží, fotomontáží, retuší, smyslem pro výrazná grafická řešení, humorem a groteskní nadsázkou si český filmový plakát získal obdiv a zájem publika na výstavách při mezinárodních filmových festivalech. Uplatnil se ve foyerech kin i v galeriích a záhy se stal předmětem sběratelského zájmu. Zaujal funkci uměleckého díla v městských ulicích i v bytových interiérech. Ve státem řízené kultuře ztratil plakát komerční funkci a jeho smyslem bylo působit na diváka výtvarnou kvalitou a rozvíjet jeho estetické cítění. Plakátovací plochy se staly městskými otevřenými galeriemi, na nichž filmový plakát působil jako umění všedního dne.

Ve svobodné atmosféře Pražského jara doprovázel český filmový plakát úspěch nové vlny v československém státním filmu, kterému se tehdy dostalo dvou Oscarů (Elmar Klos, Ján Kadár – *Obchod na korze*, 1965; Jiří Menzel – *Ostře sledované vlaky*, 1966). Mezinárodní úspěch filmových režisérů nacházel adekvátní odezvu v umění filmových afišistů, tvořících pod vlivem strukturální abstrakce, lettrismu, op artu, pop artu, inspirovaných se později vlivy surrealismu, imaginativního umění a psychedelickou barevností a typografií s ohlasy secese. Český filmový plakát se odpoutal od svého původního

informačního účelu a stal se nezávislou tvůrčí uměleckou interpretací filmového díla, navazující kolážemi, montážemi, fotografickým zvětšením detailů a průniky i stříhy reálií na charakter filmového jazyka. Nadějný vývoj byl přerušen srpnovou okupací Československa. S příchodem normalizace po roce 1970 vstoupily do filmové tvorby a plakátu vlivy opětovně zavedené cenzury a autocenzury. Řada českých afišistů odešla po srpnové okupaci do emigrace (Jiří Hilmar, Čeněk Pražák, Miloš Reindl aj.), další pak v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let (např. Stanislav Vajce a Petr Sís). V exilu se k tzv. užité grafice vraceli jen výjimečně a věnovali se volné tvorbě. Přesto si český filmový plakát díky několika tvůrčím osobnostem, jako byli Milan Grygar, Zdeněk Ziegler, Jiří Šalamoun a Josef Vyletál, udržoval i v pozdějším období v zahraničí vysoce ceněnou výtvarnou úroveň a zajímavá tvůrčí řešení nalézal ve výtvarné typografii, manýristicky surrealistické symbolice a v groteskní nadsázce.

Počátkem devadesátých let po zániku Ústřední půjčovny filmů v Praze se v českém filmovém průmyslu uplatnily zájmy privátních producentů a distributorů. Se zahraničními filmy nyní do České republiky přichází v rámci jednotné celosvětové marketingové kampaně komerční plakáty různých distribučních firem, na něž je doplněn přitiskem český text. Některé filmové plakáty hollywoodské filmové produkce dnes pracují pouze s anglickými texty. Umění zmizelo z plakátovacích ploch a nahradil je design nadnárodních reklamních korporací. Prostor pro současný český filmový plakát je omezen na zakázky k původním českým filmům a na propagaci českých filmových festivalů. Ale i zde je prioritou prodávat film, nikoliv prezentovat individuální umělecký program. Současný český filmový plakát je výtvozem profesionálních studií grafického designu a jeho tvůrčí výraz ustoupil požadavkům, v nichž musí převládat zobrazení filmových celebrit, které jsou zárukou vysoké návštěvnosti filmů a jejich komerčního úspěchu. Současná praxe přirozeně přivodila zánik fenoménu originality českých filmových plakátů. Prostor pro tvůrčí invenci zůstal českým designérům zachován jen u několika málo plakátů k českým filmům, jejichž režiséři a producenti jsou ochotni tolerovat výtvarnou myšlenku. Jejich zásluhou si i současný filmový plakát, i když v omezené míře, zachovává identický tvůrčí styl, který je spojen se jmény Aleše Najbrta, Zuzany Lednické, Roberta V. Nováka, Michala Cihláře a několika dalších českých designérů a nezávislých grafických studií.

Plakáty, které máte nyní možnost zhlédnout, byly součástí výstavy *Svět hvězd a iluzí – Český filmový plakát 20. století*, kterou připravila Moravská galerie v Brně (MG, Marta Sylvestrová) ve spolupráci s Uměleckoprůmyslovým museem v Praze (UPM, Petr Štembera) v rámci programu 20. mezinárodního bienále grafického designu Brno 2002. Začátkem roku 2003 byla uvedena v Mánesu v Praze, což jí zajistilo velký ohlas v médiích i u publika, a záhy pak pod záštitou Českých center a českých zastupitelských úřadů zahájila své nečekaně úspěšné putování světem. Jejími prvními zastávkami se stala Česká centra v New Yorku a v Londýně (2003), v oscarové sezóně zdobily filmové plakáty ze sbírek MG a UPM výstavní prostor Americké filmové akademie (Academy of Motion Picture Arts and Sciences) v Los Angeles (2004), v průběhu roku 2005 navštívila výstava Hongkong, Macao, Peking a další místa v jihovýchodní Asii, na jaře roku 2006 byla uvedena i v kanadské filmotéce (Cinéma Québécoise) v Montrealu a na podzim téhož roku ve Vancouveru. Zazářila v řadě evropských měst, v nichž často provázela filmové festivaly. Nejúspěšnější české filmové plakáty jsou nyní prezentovány ve foyeru a v kavárně Univerzitního kina Scala.

Marta Sylvestrová, Moravská galerie v Brně